

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงต้นระดับประเทศ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปการปฏิบัติโดยใช้เทคนิคการจัดการความรู้ และศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรคที่มีต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การตรวจสอบข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาการขับเคลื่อนชุมชนโดยประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ สมาชิกในชุมชนบ้านดอกบัว ซึ่งในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้คัดเลือกด้วยการเรียนรู้และเข้าถึงชุมชนด้วยการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก หรือวิธีดำเนินการแบบ Snow Ball Sampling Technique อันเป็นเทคนิคที่ใช้นำเสนอบทเรียนจากประสบการณ์ภาคปฏิบัติการสนาม เพื่อนำไปออกแบบหรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขที่ต่างออกไปซึ่งเหมาะแก่การใช้ศึกษากับชุมชนและสภาพสังคมวัฒนธรรมไทย (วิรัตน์ คำศรีจันทร์, 2554)

ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นเรื่องจากการเลือกผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีส่วนเกี่ยวข้องกับในการขับเคลื่อนชุมชนบ้านดอกบัวมากที่สุดในชุมชน นั่นก็คือ นายบาล บุญก้ำ ผู้ใหญ่บ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

นายบาล บุญก้ำ เป็นคนบ้านดอกบัวโดยกำเนิด ปัจจุบันอายุ 44 ปี ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 รวมเป็นระยะเวลากว่า 8 ปี ที่นายบาล บุญก้ำ ได้มาทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนและเป็นแกนหลักใน

การบริหารจัดการชุมชนบ้านดอกบัว จนได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแหบทองคำในปี พ.ศ. 2551 และรางวัลแทนคุณแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2553 ของเครือข่ายเนชั่น

ดังนั้น นายบาล บุญคำ จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นผู้เริ่มให้ข้อมูลและเป็นผู้ระบุรายชื่อผู้ที่สามารถให้ข้อมูลกับผู้วิจัยต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะสิ้นสุดการเก็บข้อมูลเมื่อได้รับคำตอบที่ซ้ำ ซึ่งคือจุดอิ่มตัวของข้อมูลและสามารถตอบคำถามการวิจัยของผู้วิจัยได้อย่างสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นจากการศึกษามาตั้งเป็นแนวทางคำถามและดำเนินการในส่วนของการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

1.2 แนวคิดการจัดการความรู้ โดยผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการความรู้และเทคนิคการจัดการความรู้มาเป็นกรอบที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การเล่าเรื่องและการทบทวนหลังการปฏิบัติ

1.3 ข้อมูลของชุมชนบ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านดอกบัว ภูมิประเทศและการประกอบอาชีพของชุมชน เป็นต้น

2. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผสมผสานการเล่าเรื่อง ซึ่งเป็นเทคนิคในการจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งการเล่าเรื่องเป็นการให้ผู้มีความรู้จากการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้เล่าถึงความรู้ที่มีอยู่ในตัว (Tacit Knowledge) ออกมา ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปร่วมอยู่ในความคิดและความรู้สึกเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าต่อประเด็นดังต่อไปนี้ โดยมีประเด็นหลักๆ ที่ครอบคลุมเนื้อหาการวิจัย โดยแบ่งเป็น 6 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ประวัติส่วนบุคคลและครัวเรือน

ประเด็นที่ 2 วิธีชีวิตก่อนการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ประเด็นที่ 3 กระบวนการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ประเด็นที่ 4 ผลที่เกิดขึ้นหลังนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ประเด็นที่ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ประเด็นที่ 6 ข้อเสนอแนะในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ซึ่งการได้มาซึ่งบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีดำเนินการแบบ Snow Ball Sampling Technique การสัมภาษณ์เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะของการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในระดับบุคคล เพื่อให้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานในการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลในขั้นต่อไป

2. แบบสังเกต (Observation) คือ การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างใส่ใจและกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธีเพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการวิจัย โดยมีแบบฟอร์มในการสังเกต ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) เป็นการสังเกตโดยผู้วิจัยมิได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือส่วนร่วมกระทำในเหตุการณ์ที่ตนเฝ้าสังเกตอยู่ โดยเป็นกิจกรรมที่ชุมชนบ้านดอกบัวได้ดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการก่อนที่จะได้รับรางวัลชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ และปัจจุบันกิจกรรมดังกล่าวยังคงดำเนินกิจกรรมอยู่ โดยมีทั้งสิ้น 2 กิจกรรม ได้แก่

2.1 กิจกรรมการจักสานเข่ง

2.2 กิจกรรมจักสานสุ่มไก่

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นของการสังเกตของแต่ละกิจกรรมไว้ทั้งหมด 5 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. ความพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล
3. การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี
4. ความรู้
5. คุณธรรม

3. แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นจากการสัมภาษณ์และการสังเกตในข้างต้น มาต่อยอดให้อยู่ในระดับชุมชน จำนวน 1 กลุ่ม (ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 6 – 10 คน) โดยเป็นการร่วมกันนำเสนอความคิด ความรู้ความเข้าใจจากการปฏิบัติ ผนวกกับการเล่าเรื่อง (Story Telling) ซึ่งเป็นเทคนิคในการจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งการเล่าเรื่องเป็นการให้ผู้มีความรู้จากการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้เล่าถึงความรู้ที่มีอยู่ในตัว (Tacit Knowledge) ออกมา ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปร่วมอยู่ในความคิดและความรู้สึกเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าต่อประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ภูมิหลังของชุมชนต่อวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 2 กระบวนการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชน

ประเด็นที่ 3 ความเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้นจากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชุมชน

ประเด็นที่ 4 การสนับสนุนการเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง (ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก) .

4. การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews - AAR) เป็นการทบทวนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดอกบัว ผ่านกระบวนการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยจัดทำโครงสร้างในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ภูมิหลังชุมชน

ประเด็นที่ 2 การริเริ่มนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชุมชน

ประเด็นที่ 3 กระบวนการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชุมชน

ประเด็นที่ 4 กิจกรรมที่สอดคล้องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จที่มีต่อการเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

ประเด็นที่ 6 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่มีต่อการเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

ประเด็นที่ 7 ผลการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชุมชน

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

วิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง และชุมชนบ้านดอกบัว เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดคำถามการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มและการทบทวนหลังการปฏิบัติ

2. กำหนดแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการทบทวนหลังการปฏิบัติ

3. นำแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มและการทบทวนหลังการปฏิบัติ นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความเที่ยงตรงเนื้อหา และตรวจแก้ไขเนื้อหาการใช้สำนวนภาษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 ท่าน เป็นผู้พิจารณาให้ความคิดเห็น ได้แก่

- 3.1 รองศาสตราจารย์ ดร. พัทรินทร์ สิริสุนทร
- 3.2 รองศาสตราจารย์ ดร. จิรวัดน์ พิระสันต์
- 3.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนต์รี กรรพุมมาลย์
- 3.4 ดร. รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์

4. นำแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มและการทบทวนหลังการปฏิบัติ มาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขและปรับปรุงอีกครั้ง

5. นำแนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มและการทบทวนหลังการปฏิบัติ มาใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยมีวิธีการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ เศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนบ้านดอกบัว
2. การสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง โดยบันทึกข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงเมื่อได้รับอนุญาต ประกอบกับจดบันทึก การถ่ายภาพและการบันทึกภาพ
3. การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews - AAR) ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มมาทำการสรุปในแต่ละประเด็น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการจัดการความรู้และข้อมูลของชุมชนบ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา มาทำการสรุปประเด็นโดยเน้นความสำคัญในส่วนของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้
2. การวิเคราะห์ภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มของชุมชนบ้านดอกบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา หลังการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการในทุกๆ กระบวนการเก็บ

ข้อมูลเอง พร้อมทั้งนี้ได้ดำเนินการจัดบันทึกในประเด็นที่สำคัญ และทำการบันทึกภาพและเสียงเพื่อใช้ประกอบข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มและการเล่าเรื่อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยการจับประเด็นสำคัญที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงและสามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาได้ผ่านการนำเสนอในรูปแบบของการเล่าเรื่อง (Story Telling)

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2547, หน้า 130) โดยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลให้เป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ควบคู่กับการสังเกต พร้อมด้วยการสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ ความชัดเจนและความสัมพันธ์ของข้อมูลภายใต้สภาพเงื่อนไขของการดำเนินการวิจัย

